

RECENZJE

DOI: 10.5604/01.3001.0054.1447

Pandemiczne rozszczelnienie dziecięcej codzienności. Recenzja książki *Codziennosc/niecodziennosc szkolna w czasie pandemii COVID-19* w dyskursie uczniów edukacji wczesnoszkolnej, pod red. Józefy Bałachowicz i Zuzanny Zbróg

SYLWIA GALANCIAK

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9850-3954>

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Nieczęsto zdarzają się publikacje, których wartość poznawcza jest nie tylko wysoka od początku ich naukowego istnienia, lecz także rośnie wraz z upływem czasu. Należą do nich szczególnie teksty o walorach naukowych, będące równocześnie świadectwem pewnej epoki, wyjątkowego momentu historycznego, zapisem stanu ducha społeczności, który, nieuchwycony od razu, w późniejszych latach z trudem poddaje się rekonstrukcji. Taką propozycją wydawniczą jest bez wątpienia książka *Codziennosc/niecodziennosc szkolna w czasie pandemii COVID-19 w dyskursie uczniów edukacji wczesnoszkolnej* pod redakcją Józefy Bałachowicz i Zuzanny Zbróg. Od razu na początku należy podkreślić, że w odróżnieniu od większości publikacji stanowiących zbiory artykułów pod redakcją, będących zwykle efektem konferencji i sympozjów naukowych, nie jest to kompilacja tekstów o bardziej lub mniej rozproszonej, krążącej wokół głównego hasła tematyce, ale celowa, precyzyjnie przemyślana konstrukcja stanowiąca wyczerpującą, spójną relację ze znakomicie zaprojektowanych i rzetelnie przeprowadzonych badań naukowych.

W istocie stanowi ona obszerny raport z badań jakościowych zrealizowanych wśród uczniów klas I i III szkoły podstawowej po zakończeniu serii lockdownów spowodowanych pandemią COVID-19. Badania zostały zaplanowane i przeprowadzone przez członkinie Zespołu Edukacji Elementarnej przy Sekcji Edukacji Elementarnej KNP PAN, związane naukowo z kilkoma ważnymi polskimi ośrodkami nauk pedagogicznych: Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetem Łódzkim, Uniwersytetem w Białymstoku (pierwsza część książki), a także Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim, SGGW w Warszawie, Uniwersytetem Śląskim i Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej

(część druga). Już sama liczba i renoma ośrodków zaangażowanych w projekt stanowi rekomendację dla jego jakości i budzi zainteresowanie wynikami, a te są niezwykle ciekawe i wartościowe poznawczo.

Autorki (bowiem zespół był w całości żeński) obrały sobie ambitny cel przygotowania badań, które pozwoliłyby im uzyskać odpowiedź na pytanie: *Jak zmieniła się codzienność edukacyjna uczniów oraz sposób doświadczania przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym procesu uczenia się w pandemii?* Słusznie oceniły bowiem, iż o ile na polskim rynku wydawniczym pojawiło się w ostatnim czasie dużo publikacji dotyczących sytuacji nauczycieli, rodziców, starszych uczniów i studentów w czasie edukacji online (np. Ptaszek i in., 2020; Plebańska, Szyller, Sieńczewska, 2021; Galanciak, Siwicki, 2021; Winiarczyk, Warzocha, 2021; Jaskulska i in., 2022), uczniowie edukacji wczesnoszkolnej w znacznym stopniu umknęli naukowcom – zapewne m.in. ze względu na trudność realizacji badań w tej grupie. Prowadzenie badań z ich udziałem wymaga bowiem zwykle zaangażowania większego nakładu sił i środków, większej grupy badaczy i dobrego pomysłu na taki proces badawczy, który będzie atrakcyjny i zrozumiały dla młodych respondentów, a równocześnie pozwoli na uzyskanie rzetelnych wyników. Zespół Edukacji Elementarnej pod przewodnictwem prof. Józefy Bałachowicz zdecydował się na podążenie ścieżką badań jakościowych, wykorzystując do zebrania materiału badawczego zogniskowany wywiad grupowy/wywiad fokusowy, którego dynamika, poprzez wzajemne oddziaływanie na siebie uczestników, pozwala na wyzwolenie ich spontaniczności, większego zaangażowania i kreatywności. Częściowo ustrukturyzowany wywiad wzbogacono wykorzystaniem prostych technik projekcyjnych, takich jak asocjogram, kończenie zdań czy wskazywanie plusów i minusów omawianej sytuacji. W efekcie uzyskano materiał fascynujący, w mojej ocenie dalece wykraczający poza wstępne założenie badawcze. Z raportów częściowych, starannie ułożonych w logicznej kolejności tworzącej spójną całość, wyłonił się nie tylko obraz prezentujący zmiany, jakie zaszły w codzienności edukacyjnej uczniów w czasie lekcji zdalnych, lecz także historyczny zapis sytuacji absolutnie wyjątkowej, przejmujący portret życia dzieci wchodzących dopiero w środowisko szkolne i zmuszonych do konfrontacji z potężną, obejmującą cały świat sytuacją kryzysową.

Czytelnik otrzymuje więc obszerny, wieloaspektowy opis pandemicznej rzeczywistości widzianej oczyma kilkulatka, a także różnorodnych strategii radzenia sobie z kryzysem stosowanych przez rodzinę, środowisko szkolne, a przede wszystkim przez same dzieci, próbujące zaadaptować się do nowej, trudnej rzeczywistości. Przedmiotem zainteresowania badaczek jest m.in. dobrostan psychiczny uczniów i tworzone przez nich reprezentacje poznawcze sytuacji pandemicznej (teksty Józefy Bałachowicz, Zuzanny Zbróg, Małgorzaty Głoskowskiej-Sołdatow), codzienność szkolno-domowa i strategie radzenia sobie z relacjami społecznymi w nowej rzeczywistości (m.in. Edyta Nowosielska, Aldona Kopik), doświadczenia dydaktyczne najmłodszych i trudności związane z edukacją online (Jolanta Bonar, Agnieszka Koterwas, Anna Witkowska-Tomaszewska, Iwona Sambrowska). Kompleksowy opis kryzysu przedstawionego z perspektywy najmłodszych uczniów uzupełniają teksty zawarte w drugiej części książki, poszerzające go o perspektywę rodziców (Beata

Adrjan) i swobodną ekspresję dzieci (Urszula Szuścik i Anna Boguszewska o codzienności pandemicznej w pracach plastycznych najmłodszych uczniów), tło społeczne (Marzenna Nowicka o zróżnicowaniu w sytuacji dzieci miejskich i wiejskich) oraz kontekst badań polskich i międzynarodowych (przeгляд literatury dokonany przez Ewę Skrzetuską).

Precyzyjną ramę teoretyczną całej tej wielobarwnej opowieści nadaje przyjęta przez badaczki perspektywa konstruktywizmu społecznego, wskazującego na społeczny charakter obecności człowieka w świecie i fakt, że podstawą jego funkcjonowania w środowisku są działania komunikacyjne, prowadzące nie tylko do budowania sieci relacji, lecz także do tworzenia i negocjowania obrazu świata w umyśle podmiotu – jego mentalnej reprezentacji. Kontekst ten nie tylko determinuje charakter i kształt realizowanych badań, lecz także inspiruje do wyłonienia kategorii kluczowej dla całej książki, organizującej sposób myślenia o sytuacji dziecka w czasie kryzysu pandemicznego: kategorii codzienności/niecodzienności.

Szczegółową, wieloaspektową i prowadzoną z różnych perspektyw naukowych analizę tej kategorii znajdujemy w znakomitym rozdziale autorstwa Józefy Bałachowicz, *Codziennosc/niecodziennosc jako kategorie refleksji nad rzeczywistoscia tworzona przez dzieci w czasie edukacji zdalnej*. Jest to tekst kluczowy dla zrozumienia zamierzeń badawczych twórczyni projektu, a zarazem niezwykle ważny głos w pedagogicznej dyskusji dotyczącej codzienności – jednej z podstawowych kategorii organizujących życie ludzkie. Codziennosc – z natury swej transparentna i umykająca doświadczeniu – na co dzień nie jest przez nas poddawana refleksji, a jednak decyduje o kształcie naszej egzystencji. Jest statyczna, niezmienna, w pewnym sensie wręcz monotonna. Ujawnia nam się dopiero w procesie jej utraty, w trakcie kryzysu, który tworzy w niej szczeliny, a finalnie rozsadza i przeobraża w niecodziennosc, zaś nas, poruszonych nieoczekiwaną zmianą, zmusza do refleksji na jej temat. Jak w nowej rzeczywistosci uformowac codzienność na nowo? Jak odzyskac utracone poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa? Jak zintegrowac w nowy, spójny system nowe elementy wiedzy pozyskane w czasie kryzysu (por. Berger, Luckman, 2010, s. 63)? Wszystkie te pytania autorka stawia zarówno przed czytelnikiem, jak i przed całym zespołem badawczym.

Józefa Bałachowicz prezentuje kategorię codzienności jako niejednoznaczna, migotliwa, wymykająca się precyzyjnemu opisowi badaczy reprezentujących rozmaite dyscypliny nauk społecznych i humanistycznych. Dokonując jej analizy, z dogłębnym rozumieniem tematu, autorka wskazuje na fakt, że dzieci, podobnie jak my wszyscy, są niestrudzonymi badaczami własnej codzienności, jej wytrwałymi antropologami. Antropologia codzienności jako gałąź badań kulturoznawczych opisana i od lat promowana przez wybitnego polskiego antropologa kultury, Rocha Sulimę, zdaje się patronować całej książce. Codziennosc, po Heideggerowsku rozumiana jako bycie-w-świecie (Heidegger, 2004), jawi się tu jako forma bytu społecznego, ale równocześnie jako kategoria refleksyjna, sposób namysłu nad „potoczną egzystencją człowieka” (Sulima, 2022, s. 38). Sulimę, a za nim Bałachowicz, interesują nie tylko przejawy tej codzienności, jej

elementy składowe, lecz także i to, w jakich relacjach wobec siebie pozostają, które z nich i jak zostają poddane reprodukcji w procesie społecznych negocjacji sensów (Sulima, 2022). Społeczny charakter zindywidualizowanego doświadczenia codzienności inspirowane autorów do spojrzenia na problem także z perspektywy socjologicznej (Sztompka, Bogunia-Borowska, 2008; Giddens, 2001; Berger, Luckmann, 2010 i in.) i pedagogicznej (Dudzikowa, Czerepaniak-Walczak, 2010; Martyniuk, 2019). Uruchomione zostają konteksty zakotwiczone w fenomenologii, egzystencjalizmie, interakcjonizmie symbolicznym, etnometodologii, antropologii interpretacyjnej. W trakcie erudycyjnego wywodu stopniowo odsłania się przed nami kategoria niecodzienności i jej fundamentalne znaczenie. Niecodziennosc – pisze Bałachowicz – odkrywa przed nami, jak zrobiona jest codzienność. Jest nie tyle jej rewersem, ile lustrem, w którym codzienność może się wreszcie przejrzeć, wydobywa ją z cienia rutyny i monotonii. Rekonstrukcja codzienności może nastąpić w pełni dopiero w sytuacji, w której zabraknie jej rozlicznych atrybutów, kiedy harmonia ulegnie zburzeniu. Jeśli jest to niecodziennosc niemająca charakteru święta, lecz kryzysu, następuje z reguły silne zakłócenie bezpieczeństwa ontologicznego społeczeństwa, a co za tym idzie – zanurzonej w nim jednostki (Giddens, 2001). Wszystko, co dotąd rutynowe i przezroczyste, staje się widzialne, poddaje się refleksji i uczuciu tęsknoty za utraconą harmonią.

Z takiej właśnie perspektywy – niecodziennosci będącej kryzysem – autorki publikacji odsłaniają przed oczyma czytelnika obraz codzienności poprzedzającej pandemię, a także tej drugiej, rodzącej się z niecodziennosci, negocjowanej i rekonstruowanej przez dzieci na użytek własnego bycia-w-świecie. To fascynująca opowieść o kilkulatkach wrzuconych w rzeczywistość przerastającą dorosłych, o ich problemach, dylematach, tęsknotach i strategiach przystosowawczych. O ich spostrzegawczości i zaradności. O ich emocjach, potrzebach i stratach, jakich doznały w różnych obszarach swojej dziecięcej egzystencji. Znakomita naukowo, interesująca poznawczo pozycja wypełnia istotną lukę w naszej wiedzy na temat edukacji szkolnej i funkcjonowania uczniów w czasie pandemii COVID-19. Stanowi też rzetelne w opisie, cenne świadectwo epoki, która – miejmy nadzieję – znalazła już swe historyczne domknięcie i więcej do nas nie powróci. Z pewnością znajdziemy przecież inne, mniej dewastujące sposoby na refleksyjne przyglądanie się naszej codzienności.

Codziennosc/niecodziennosc szkolna w czasie pandemii COVID-19 w dyskursie uczniów edukacji wczesnoszkolnej, pod red. Józefy Bałachowicz i Zuzanny Zbróg, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2023.

Bibliografia

- Berger, L., Luckmann, T. (2010). *Społeczne tworzenie rzeczywistości*. Tłum. J. Niżnik. Warszawa: WN PWN.
- Dudzikowa, M., Czerepaniak-Walczak, M. (2010). *Codziennosc w szkole. Szkoła w codzienności*. W: M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak, *Wychowanie. Pojęcia, procesy, konteksty*. Gdańsk: GWP.

- Galanciak, S., Siwicki, M. (2021). The Pandemic as an impulse for the reflections of pedagogy students – the point of view of qualitative analysis. *Edukacyjna Analiza Transakcyjna*, 10, 177–198. DOI: 10.16926/eat.2021.10.10
- Giddens, A. (2001). *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*. Tłum. S. Amsterdamski. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Heidegger, M. (2004). *Bycie i czas*. Tłum. B. Baran. Warszawa: WN PWN.
- Jaskulska, S., Marciniak, M., Jankowiak, B., Klichowski, M. (2022). Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach polskich uczniów i uczennic: codzienność i wizja szkoły. *Edukacja Międzykulturowa*, 1(16), 151–163.
- Plebańska, M., Szyller, A., Sieńczewska, M. (2021). *Raport – co zmieniło się w edukacji zdalnej podczas trwania pandemii?*. Warszawa: Wydział Pedagogiczny UW. [a_nauczanie_zdalne_oczami_nauczycieli_i_uczniow_RAPORT_II.pdf](#) (librus.pl).
- Martyniuk, W. (2019). *O doświadczaniu szkoły. Studium fenomenologiczne szkolnej codzienności z perspektywy uczniów*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ptaszek, G., Stunża, G.D., Pyżalski, J., Dębski, M., Bigaj, M. (2020). *Edukacja zdalna: Co stało się z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?*. Gdańsk: GWP.
- Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19. https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf
- Sulima, R. (2022). *Powidoki codzienności. Obyczajowość Polaków na progu XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry.
- Sztompka, P., Bogunia-Borowska, M. (2008). *Socjologia codzienności*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Winiarczyk, A., Warzocha, T. (2021). Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19. *Forum Oświatowe*, 1(65), 61–76. doi: 10.34862/fo.2021.1.4